

Ідэя неўміручасці і міфапаэтычныя традыцыі ў творчасці Аляксея Пысіна

У паэтычным светаўспрыманні Аляксея Пысіна ідэя неўміручасці ўяўляе сабой пратэст супраць знішчальнай сілы смерці, веру ў справядлівае вяртанне да жыцця імён і дасягненняў заўчасна памерлых. Мастацкае ўвасабленне думкі аб няспыннасці чалавечага быцця нясе на сабе адбітак старажытнаславянскіх светаўяўленняў.

Уплыў міфа на лірыку паэта апасродкаваны, адбываецца праз засваенне аўтарам філасофіі народных песенных твораў, у змесце якіх амаль заўсёды прысутнічаюць “трансфармаваныя міфы ці міфалагічныя сюжэты” [10, с. 15]. Спецыялісты (У. Конан, В. Ліцвінкі) сцвярджаюць, што фальклорныя творы розных жанраў захавалі мноства прыкладаў рэінкарнацыйных уяўленняў нашых продкаў, а рэінкарнацыя – гэта своеасаблівая трактоўка ідэі неўміручасці ў народнай свядомасці, яе вытокі ідуць ад старажытных Ведаў, дзе сэнс жыцця людзей тлумачыўся пераходам у іншую форму існавання [3; 4]. Нават калі А. Пысін у свае 1960 – 70-я не быў знаёмы са словам “рэінкарнацыя” ці тлумачэннем яго дакладнага сэнсу, у яго паэтычным слоўніку сустракаецца лексема “*перасяленне*”, ужытая ў дачыненні да чалавечай душы. У вершы “Ноч у Ташкенце”, у якім узноўлена трагедыя землятрусу, ёсць, на першы погляд, дзіўнае тлумачэнне жахаў, што прыносіць “*зыбкая глеба*”: “*Можна, нечых душ перасяленне / Тоіць нехта думаны абвал*” [6, с. 193]. Прычым вобраз “*душ перасялення*” не выпадковы: у творах гучаць неаднаразовыя намёкі на магчымасць існавання душы ў іншым абліччы (“...не ведаю я сам, / Чым яшчэ на гэты свет з’яўлюся...” [6, с. 273], “Ты б мог прыйсці ў свет птушкаю, пчалі / Ты б мог прыйсці бярозкаю, што ссёк, / Мурашкаю, што сок з пчаліка выпіла” [6, с. 287], інш.).

Празаік М. Шульман, сябра А. Пысіна, а зараз жыхар ЗША, адказваючы на пытанні прапанаванай намі анкеты (лістапад 2003 г.), сцвярджае: “Размова (А. Пысіна. – Т. Х.) пра пераўвасабленне ў іншую істоту, напрыклад, у расліны, без сумненняў, ідзе ад фальклору. А пачалася яна, памятаецца, з Расула Гамзатава (яны разам вучыліся на Вышэйшых літаратурных курсах у Маскве), са знакамітай песні на словы Расула “Мне кажацца порою, что солдаты...”. Сапраўды, у савецкай, у тым ліку беларускай, паэзіі некалькіх пасляваенных дзесяцігоддзяў, ды і пазней, майстры слова нярэдка звярталіся да ўвасаблення памерлых людзей у вобразах раслін, дрэў, птушак. Прыгадаем таго ж Р. Гамзатава з яго “белымі журавлямі” ці, напрыклад, А. Таркоўскага, які ў адным з вершаў думаў пра ўласную смерць “як пра жыццё ў межах зямной прасторы, няхай нават і не ў чалавечым абліччы: “В траву перельюсь” [2, с. 35]. У

паэтычнай спадчыне М. Танка таксама ёсць твор, дзе ён бачыў працяг свайго жыцця ў іншым выглядзе: “Сасной на нарачанскім узбярэжжы / Ці жаўруком – прадвеснікам жыцця” [8, с. 140]. Вобразную трактоўку з’явы “*душ перасялення*” знаходзім у паэзіі Б. Слуцкага: “Трава, полмира покрывающая, из них, конечно, произросла” [7, с. 265]. Відавочна, што ў вопыце тагачаснай савецкай літаратуры паэтычныя прыклады жыцця ў іншым абліччы ўяўлялі сабой пераважна рамантычна-вобразнае ўвасабленне ідэі неўміручасці, заснаванае на міфапаэтычных традыцыях. І ў сучасных творах, напрыклад, Н. Гілевіча, чытаем: “...Толькі з роднага дому, у роднай дуброве – / Як не дрэвам – травой прарасту для жывых” [1, с. 10]. У адрозненне ад згаданых беларускіх і рускіх аўтараў, у А. Пысіна апеляцыя да метамарфозаў чалавека пасля смерці не адзінкавая, што, на наш погляд, сведчыць пра значнасць рэінкарнацыйных уяўленняў у мастацкім светаўспрыманні паэта.

Старажытныя вераванні ў перасяленне душы сталі асновай метафарызацыі і абагульнення аўтарскай думкі аб праблеме вечнага жыцця. У творах А. Пысіна душы памерлых, а гэта амаль заўсёды байцы, пераўвасабляюцца ў “*траву і гарыцвет*”, у “*іван-чай*”, становяцца “*пяском, травой, глінай*”. Пераўвасобленымі душамі могуць быць і “*Дняпроўская пушча*”, якая “*паўстала братамі, сябрамі*” [6, с. 336], і “*туя – дрэва хвойнае*” – “*як выдых цела і душы*” [6, с. 251], “*травінкі*”, “*лісце*” [6, с. 331], “*дубы*”, якімі “*з магіль устануць*” хлопцы-байцы [166, с. 33], іншымі словамі, усё, што каранямі звязана з роднай зямлёй. Менавіта зямля, якая ў паэтычным свеце А. Пысіна галодае “*амаль людской душой*” [6, с. 258], прымае чалавека пасля смерці (“*сваю часцінку сустракае і горне да грудзей яе*” [6, с. 258]) і вяртае ў выглядзе раслін, нясе адначасова і смерць, і жыццё. Сугучная пысінскай паэтычна-філасофская думка А. Куляшова аб тым, што “*зямля для ўсіх, хто там, для ўсіх, хто тут – / Адзіная сапраўднасць і бліспрэчнасць, / У ёй адной – іх вечнасць і нявечнасць...*” [4, с. 42] (паэма “*Варшаўскі шлях*”).

Мастацкае ўвасабленне паэтам філасофскай думкі аб несупыннасці жыцця, мадыфікацыі яго формаў, а разам і несмяротнасці чалавечай душы, нясе на сабе адбітак трагічнага вопыту вайны, памножанага на блізкасць да рэальнай магіі народнага ўяўлення пра загадкавыя з’явы светабудовы. Таму лірычны герой А. Пысіна ставіцца да смерці годна, без страху, але з глыбокім унутраным перажываннем трагедыі. Смерць у вершах часам падобная на сон (дарэчы, як і ва ўяўленнях нашых продкаў, якія, па прычыне адсутнасці рухаў і страты адчуванняў у час сну і смерці, “*праводзілі аналогію паміж смерцю і сном*” [9, с. 118]), і паэт выкарыстоўвае лексіку, якая адпавядае гэтаму стану чалавека: “*лёг разведчык пад грукат гармат*” [6, с. 44]; “*ляглі сябры ва ўсім паходным*” [6, с. 75]; “*салдаты маўчаць у сціплым забыцці*” [6, с. 99]; “*што ж цягне нас, аднапалчане, да тых палёў, дзе спяць сябры...*” [6, с. 276], інш.

Уплыў міфапаэтычных традыцый на адлюстраванне ідэі неўміручасці выявіўся таксама ў звароце паэта да архетыпа *іншасвет*. Лірычнаму герою хочацца верыць у “той свет”, які існуе побач з жывымі, “*бо нават там, пад навяссю карэння / Дубоў і траў, на самым дне / Штось застаецца ад мяне, / І гул жыцця, і гул землетрасення*” [6, с. 184]. У А. Куляшова, напрыклад, мастацкай мадэллю-метафарай іншабыцця стаў дом (паэма “Варшаўскі шлях”). У А. Пысіна арыгінальны вобраз паралельнай рэальнасці з’явіўся ў адным з апошніх вершаў – “За вёскаю – вёска другая”, дзе “*вёска зямная*”, якая “*ўзносіцца... ўсё глыбей і глыбей*”, ёсць метафара тагасветнага жыцця: “*За вёскаю – / вёска другая, / Ні даху, ні вокнаў, ні шыб. / Зямля, для ўсіх дарагая, / На дзвесце паверхаў углыб*” [6, с. 380].

Вобраз могілак невыпадкова ўзнікае ў творчасці паэта, таму што лірычны герой схільны да самааналізу, роздуму, менавіта ў месцах апошняга прыстанку ён найчасцей засяроджваецца на праблемах вечнасці, на жыццёвых дарогах і справах продкаў, праяўленых у рэальным часе і прасторы. Спецыфічнае месцазнаходжанне кладзішчаў (наводдаль ад людскіх селішчаў, узгорыстасць мясцовасці) абумоўлівае асаблівы спакой і цішыню, прасветленасць душы і наваколля. “*Светла так на могілках і суха...*” [6, с. 267]; “*Пушынкi полем і лугамі. / Чыясь магільная пліта*” [6, с. 261]; “*Спяць даўно магiлы пад кустамі, / Цені ў згодзе з сонцам і святлом*” [6, с. 254]; “*Сухія дрэвы на тэрасе / Паданнем цёмным зацвілі*” [6, с. 260]. Могілкi ўспрымаюцца лірычным героем як прастора, што звязвае жывых з іншасветам, з намерлымі продкамі, з вечнасцю. Гэта выяўляе адносіны А. Пысіна да смерці не толькі як да зла, але і як да спрадвечна наканаванага і ў той жа час не абсалютнага.

Арганічнае зліццё творчай асобы А. Пысіна з “роднымі каранямі”, спасціжэнне народнай псіхалогіі, міфалагічнага светапогляду прадвызначылі міфапаэтычнае вырашэнне праблемы неўміручасці ў творчасці А. Пысіна. Водгукі ідэй пра міфалагічнае перасяленне душы ў расліны і жывёл ці яе іншасветнае існаванне знайшлі адметнае аўтарскае ўвасабленне.

Літаратура

1. Гілевіч, Н. Актавы : лір. мініяцюры / Н. Гілевіч. – Мінск : Маст. літ., 1976. – 142 с.
2. Данилович, Т.В. Архетип инобытия в поэзии А. Тарковского / Т.В. Данилович // Славянскія літаратуры ў сусветным кантэксце : матэрыялы VI Міжнар. навук. канф. “Славян. літ. у кантэксце сусвет.”, Мінск, 8–10 кастр. 2003 г. : у 2 ч. / Беларус. дзярж. ун-т ;

- пад агул. рэд. І.А. Чароты. – Мінск, 2003. – Ч. 1 : Праблемы развіцця беларускай і рускай літаратур. – С. 34–37.
3. Конан, У.М. Ля вытокаў самапазнання: станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору / У.М. Конан. – Мінск : Маст. літ., 1989. – 238 с.
 4. Куляшоў, А. Збор твораў : у 5 т. / А. Куляшоў. – Мінск : Маст. літ., 1974–1977. – Т. 5 : Творы розных гадоў. Крытычныя нататкі. – 1977. – 512 с.
 5. Ліцьвінка, В. Рэінкарнацыя – аснова жыццёвага аптымізму фальклору і традыцыйнай культуры беларусаў / В. Ліцьвінка // Род слова. – 2003. – № 3. – С. 102–104.
 6. Пысін, А. Збор твораў : у 2 т. / А. Пысін. – Мінск : Маст. літ., 1989. – Т. 1 : Вершы. – 399 с.
 7. Слуцкий, Б. Записки о войне ; Стихотворения и баллады / Б. Слуцкий. – СПб. : Logos, 2000. – 348 с.
 8. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк. – Мінск : Беларус. навука, 2006 – 2008. – Т. 3 : Вершы (1954–1964). – 2007. – 447 с.
 9. Франк, С. Предмет знания ; Душа человека / С. Франк. – Минск : Харвест ; М. : АСТ, 2000. – 990 с.
 10. Шамак, А.А. Уводзіны ў міфалогію беларусаў : вучэб. дапам. / А.А. Шамак. – Мінск : Беларус. дзярж. пед. ун-т, 1997. – 50 с.

Хоміч, Т.П. Ідэя неўміручасці і міфапаэтычныя традыцыі ў творчасці Аляксея Пысіна / Т.П. Хоміч // Сёмыя Танкаўскія чытанні : да 95-годдзя БДПУ : зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; рэдкал.: Г.Я. Адамовіч, Д.В. Дзятко, А.У. Жардзецкая ; адк. рэд. Ф.С. Шумчык [і інш.]. – Мінск, 2010. – С. 159–162.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ